

amb el peu al tros

Enric Navarro: “Sé que no sóc un purista ecològic”

Experiència, coneixements però també moltes hores de feina, voluntat i un esperit pragmàtic han fet del Parc Agroecològic de l'Empordà una finca modèlica quant a horticultura ecològica. Els seus trets característics són la implantació de dos quilòmetres de closos per frenar la tramuntana i donar biodiversitat, una gestió de reg singular i un control ferri de les herbes adventícies. Ens hi hem passejat i l'hem conegut més de prop acompanyats de l'Enric Navarro Rosell, tècnic agrícola, exprofessor de l'Escola Agrària de Manresa i, sobretot, pagès.

TEXT: ALBA GROS. AMB LA COL-LABORACIÓ DE JAUME BRUSTENGA. IMATGES: JAUME BRUSTENGA I CHARLES-ANDRÉ DESCOMBES.

Albons. Baix Empordà. A tocar de l'Escala i del bullici turista de l'estiu, el Parc Agroecològic de l'Empordà és una illa verda en un desert de blat de moro i cultius extensius que no donen treva a cap altra vegetació. No hi ha clapes de bosc, ni vegetació de ribera que verdeggi l'escenari, només els closos d'aquesta finca són refugi de biodiversitat. L'Enric Navarro va arribar a aquesta finca de cinc hectàrees el 2003, després d'un cert temps buscant un espai amb bones condicions edafoclimàtiques on poder dedicar-se a l'agricultura ecològica. No era el primer projecte que empenia: ja havia començat a produir a principis dels 90 a Sant Pere de Ribas. Després, la seva carrera de tècnic agrícola el va portar a ser professor de l'Escola Agrària de Manresa, feina que va deixar per poder dedicar-se a fer de pagès. Més endavant, el 2008, s'incorporaria al projecte la seva parella, la Maria Rosa Martínez, administrativa de professió que va reorientar-se cap a l'agricultura.

A la plana empordanesa hi va trobar tanta aigua com volia, un sòl amb unes bones proporcions d'argila, llim i sorra i unes temperatures que no baixen sota zero: “Tenim un sòl de textura franca, amb molt de llim i una aigua de reg que ja ens arriba molt filtrada, amb components com el ferro, que també ens ajuden”. El que també va trobar en aquesta comarca va ser la tramuntana, el vent fort i sec que sol bufar sobretot a la primavera i a la tardor i que pot arruïnar collites: “Pots perdre collites just quan estan al punt. Les ratxes fortes havien arribat a arrencar plantes com meloneres i sindries. Més que la intensitat, que també, el problema és que és molt sec. Si no poses un clos, és complicat”.

El mateix 2003, l'Enric va començar a plantar els primers closos. L'objectiu era triple. D'una banda aïllar-se dels veïns; de l'altra augmentar la biodiversitat oferint refugi i aliment suficient als auxiliars de l'hort (insectes, ocells, invertebrats...); i en paral·lel, preservar-se de la tramuntana. Les altres plantacions de

closos van ser el 2004, el 2005 i el 2007. Tot sumat fa dos quilòmetres de doble filera d'arbres i matolls. Es van escollir entre 50 i 60 espècies diferents: “Totes elles floreixen en diferents moments i així ens assegurem que hi ha flor tot l'any: marfull, arç blanc, pruneres, aranyoners, magraners, aloc, coralet, murtra, ... I ara ja en creixen d'altres que nosaltres no vam plantar, com esbarzers i nogueres”. Després d'un primer any amb reg de suport, la vegetació segueix el seu curs sense cap altre manteniment que una esporgada amb una motoserra petita perquè no agafi més volum del que convé; més endavant també convindrà escapçar arbres i matolls per dalt perquè el creixement natural no en despulli les parts més baixes. A més del clos perimetral, també n'hi ha cada 30 metres en sentit est-oest amb l'objectiu d'abrigar les parcel·les d'horta.

El reg i de les adventícies

La part agrícola de la finca està dividida en dotze parcel·les de 2.400 metres qua-

01. L'Enric Navarro a l'hivernacle on es cultiven els cogombres.

02. Una de les parcel·les hortícoles de la finca. S'hi pot observar el clos de protecció al darrere, els microaspersors i la terra treballada.

drats aproximadament. El fet que siguin iguals facilita les rotacions i permet que, arribat el cas, el sistema de reg es pugui traslladar de la manera més senzilla possible. El reg també és un tret característic de la gestió que l'Enric fa a la seva finca. Utilitza microaspersió i degoteig. El degoteig per a pebrots, tomàquets, albergínies, melons, carbasses i síndries. La resta de cultius els rega per aspersió i, a més, en alguns d'ells escull hores de plena insolació. *“Em vaig adonar que en els cultius que pateixen de fongs, la humitat que provocava el reg era un factor propiciatori, per tant, quan més ràpidament s'eixuguin, millor. La pastanaga, la ceba, el porro i tot el que té problemes de fongs, menys l'enciam i algun altre cultiu que pot acumular aigua a l'interior, els rego en hores de plena insolació. Són dues hores d'aspersió i en mitja hora ja estan eixuts. Els podria regar al vespre, però la temperatura és igualment massa alta durant les nits d'estiu, de primavera i de tardor, i molts fongs tenen les condicions idònies per desenvolupar-s'hi”.*

El reg també forma part de la gestió de les adventícies. Es rega abans de la implantació dels cultius per afavorir l'eclosió de llavors silvestres i, un cop nascudes, treballar lleugerament el sòl per eliminar-les. L'Enric és molt curós amb aquest tema i reconeix: *“tinc el vici de deixar-ho tot net, hi hagi o no hi hagi cultiu i encara que estigui a punt de collir. Per mi l'herba és una prioritat, prefereixo que s'endarrereixi un tractament que la gestió de l'herba”.* I afegeix: *“sé que ecològicament no és l'ideal, però fer horta tampoc és ideal des d'un punt de vista ecològic”.* Realment les parcel·les estan sense un bri d'herba, tinguin o no cultius implantats. Després de les falses sembres hi passa l'aixada de roda –*“que és l'eina que fem servir més”*– i també hi pot passar la fresa, remonent els primers quatre dits de terra. Per evitar que es faci una sola d'arada i el sòl es compacti, a la sortida de l'hivern s'imposa una passada de subsolador.

Els cultius

L'únic lloc on no es pot passar el subsolador és als hivernacles, ja que no tenen l'alçada suficient per poder entrar-hi amb el tractor gran: *“els cultius disposen de suficient espai per a les arrels i de moment no els dona cap problema, però sóc conscient que aquí no puc fer una gestió del sòl com caldria”.* Ara com ara l'Enric té més de 900 metres quadrats d'hivernacle, orientats en el mateix sentit que la tramuntana perquè la primera instal·lació, col·locada d'est a oest com els closos, no va aguantar les fortes ràfegues. Els hivernacles li permeten fer, per exemple, ceba tendra a mitjans de setembre per començar-ne a collir a finals de novembre i primers de desembre. També hi fa ruca (l'anomenada “rúcula”), bleda, enciam i canonges. És un espai que facilita l'emparrat quan convé. En el moment de la nostra visita, en un dels hivernacles veiem cogombres i pebrots. *“Cada setmana collim 100 quilos de cogombres en aquestes quatre fileres de 22 metres de llarg”,* ens diu l'Enric amb una barreja d'orgull i alegria, tot i que el cogombre no és pas el seu cultiu estrella.

A l'Enric Navarro se l'ha conegut sobretot per la pastanaga, una part de la qual es comercialitza a través de la xarxeta de pages@agroecologics.com. *“Haviem dedicat una hectàrea de pastanaga a l'any. Actualment estem a mitja hectàrea, que per a la rotació ja està bé. A l'hivern cada setmana en surten entre 300-400 manats”.* L'estratègia és deixar el sòl ben a punt i fer una bona gestió del reg i de les herbes, però també és cert que la sembradora pneumàtica que l'Enric fa servir hi té un paper clau, segons ens explica: *“aquesta màquina prem la llavor contra la terra, la colga, després hi fa una muntanyeta damunt que provoca que l'aigua vessi cap al costat i que quan s'esquerda facilita la naixença. Rego al vespre durant mitja hora i en uns cinc o sis dies, a l'estiu, ja surt”.* Durant un temps l'Enric va desherbar amb cremador, però ja ho ha abandonat. Ara fa la gestió habitual de falses sembres i

fresadora i quan el cultiu ja està implantat arrana amb l'aixada de roda a un centímetre de la planta i també fa un desherbat manual entre plantetes. Finalment cull ajudant-se amb la fanga de doble mànec.

La parcel·la on es conrea la pastanaga es fertilitza quan ja ha nascut amb un producte comercial de manera molt localitzada, entre fileres. La resta de cultius, en general, es fertilitzen amb compost de fems de vedell i restes de poda que l'Enric compra ja madur. "No tenim bestiar i tampoc tenim temps per fer un compost de qualitat. Ja fa deu anys que estem fent servir aquest i la veritat és que la producció es manté i la matèria orgànica també, pels volts de l'1%. No l'utilitzo per a la pastanaga perquè és una arrel que prefereix un compost amb menys matèria orgànica".

Una visió pragmàtica que no defuig l'esforç

L'Enric i la Maria Rosa tenen diferents canals de comercialització. D'una banda, com a membres de la Xarxeta, hi destinen pastanagues, melons i síndries i en reben fruita que inclouen a la seva oferta. D'altra banda, els dimecres i els dissabtes a la tarda obren la finca per vendre directament i preparen cistelles per a la seva clientela. Dissabte al matí van al mercat de Palamós i també reparteixen a algun restaurant. Per tant, hi ha una feina important d'organització de cultius per poder oferir varietat. "Només de pebrots, en tenim de quatre menes". A més, fa tres anys van implantar pomeres en una de les parcel·les obrint-se al món fructícola. Són pomeres resistents al motejat. La gestió sanitària es centra bàsicament en el control de la carpocapsa, i per això cal fer un tractament fitosanitari cada quinze dies i utilitzar estratègies

L'Enric Navarro amb el Menut, el cavall que compta fer servir aviat per desherbar i per portar les caixes mentre es fa la collita. Treballar amb cavall implica ensenyar l'animal, aprendre com menar-lo i tenir les eines adequades. En aquest sentit, el Parc Agroecològic acollirà entre el 14 i el 16 d'octubre un curs amb Jérôme Keller, de PROMMATA, l'associació francesa de promoció de "l'agricultura moderna amb tracció animal".

La maquinària

Després de passejar per una part de la finca arribem fins al cobert de la maquinària. A més del subsolador, la fresa i l'aixada de roda, al Parc Agroecològic també tenen altres eines per fer-los la feina més fàcil. Ens fixem per exemple en la màquina que serveix per estendre el polietilè i la mànega de reg al mateix temps i l'Enric explica: "Vam provar el biofilm però la tramuntana ens el va fer volar. Ara n'hi ha de més consistent i tenim ganes de tornar-lo a provar". Cobreix el sòl per als tomàquets, les síndries, els melons i les carbasses. Un altre atuell és la calçadora, ajustada pel mateix Enric a la mida de les roderes del tractor petit (90 centímetres).

de confusió sexual. Com que la confusió sexual necessita una hectàrea per ser operativa i les pomeres només n'ocupen un terç, es poden veure trampes penjades en closos i zones contigües. Probablement, una plantació vella de pomeres propera, també del Parc, facilita la proliferació de la carpocapsa. L'Enric ja ha previst la possibilitat de col·locar una malla protectora tot al voltant, però ara com ara prefereix continuar provant si se la pot estalviar. "M'agrada molt la fructicultura, potser si comencés ara m'hi posaria encara més, en lloc de fer tanta horta", comenta davant del camp.

No sabem si farà més plantacions de fruiters però el que sí que ens comenta és que d'aquí vuit anys, quan en tingui 60, té intenció de jubilar-se i traspasar el negoci a algú que pugui incorporar-se durant una temporada prèvia per agafar el fil. Probablement, les seixanta hores setmanals que deixa a la finca, acaben pesant. I encara bo que ara tots els seus esforços i els de la seva parella es concentren en l'activitat agrícola, després d'uns anys on s'havien diversificat incloent també restauració i visites a la finca (d'aquí el nom de Parc agroecològic). La Maria Rosa hi fa una jornada setmanal de 40 hores i també compta amb una altra persona que hi treballa a mitja jornada. Havien tingut més gent treballant, però en aquests moments han optat per cedir una part de la finca a una parella que feia temps que buscaven terra. Amb ells s'organitzen per complementar-se mútuament en l'oferta de verdures i hortalisses.

Malgrat l'esforç, l'Enric es veu satisfet de poder-se dedicar a aquest ofici i que els números surtin. "Sé que no sóc un model de purista ecològic: utilitzo molts inputs externs com per exemple compost, energia, polietilè o biofilm, però el cert és que a l'hora de comprar-te el gènere ningú valora si fem servir o no plàstic o bé si desherbem a mà o a màquina. En aquest sentit som molt pragmàtics i la finca és rendible. També és veritat que ho podem fer gràcies a les condicions tan bones que tenim aquí".

Ens acomiadem amb la sensació d'haver vist una finca hortícola ecològica com poques i amb la satisfacció de saber que la voluntat i el treball constant, conscient i metòdic deixa la seva recompensa. Moltes hores de feina? Sí, i afortunadament segur que també moltes hores d'il·lusió. 🌸

horta

Conreant verdures pluriennals

L'agricultura es basa essencialment en el conreu de plantes anuals, ja sigui al camp o a l'hort. A més, la tendència de l'últim segle ha estat una reducció massiva de les espècies i varietats que conreem i mengem, fet que porta conseqüències per a la salut del sòl i fins i tot de nosaltres mateixos. Un model alternatiu podria ser el del "bosc comestible", un sistema d'alta biodiversitat i compost principalment de plantes pluriennals. Però quin és l'interès d'introduir més plantes d'aquesta mena als nostres espais i quin rol hi juguen?

GISELA MIR VIADER I MARK BIFFEN; CREADORS DEL PROJECTE PERMACULTURAL PHOENICURUS DE CARDEDEU¹

Quan parlem de plantes pluriennals que ens proporcionen aliment de següida pensem en els arbres fruiters, que ens van donant collites any rere any amb poques intervencions per part nostra. Però també podríem parlar de moltes altres plantes arbustives i herbàcies que cada cicle treuen noves fulles, flors o fruits que podem consumir i que continuaran vivint durant diversos anys. De fet, sota el paraigua de les plantes pluriennals trobem vegetals de fulla perenne i de fulla caduca i les plantes vivaces (l'arrel de les quals segueix viva però que no tenen part aèria en algun moment de l'any, molt sovint a l'hivern però també de vegades a l'estiu, com és el cas de les carxofes i les cebes). Algunes d'aquestes verdures perennes són conegudes en els horts d'avui dia, com les carxofes que deiem o els cards, per exemple. Altres ho havien estat antigament i ara només les coneixem com a plantes silvestres: les escurçoneres, el sarró, varietats de "col perpètua", etcètera. I finalment algunes altres són conegudes i conreades a altres llocs del món però adaptables al nostre clima, com és el cas de les xaiotes i el mitsuba.

El regal de les pluriennals

Abans de conèixer-ne més exemples centrem-nos un moment en quins serien els avantatges principals de les plantes pluriennals.

En primer lloc, si pretenem crear un sistema més "natural", l'observació ens ensenya que les plantes anuals són relativament escasses a la natura; i allà on se'n troben sol ser justament en la situació de plantes pioneres o ruderals, intentant guarir terres que han patit algun tipus d'alteració, fent un cicle ràpid, produint moltes llavors i deixant el sòl en més bon estat per a altres plantes més sofisticades. Per això, a l'estiu, algunes de les "males herbes" més clàssiques com ara el blet blanc (*Chenopodium album*), el marxant (*Amaranthus retroflexus*) i la verdolaga (*Portulaca oleracea*) les trobem, quasi únicament, als horts i arran dels camins.

En canvi, en un ecosistema més estable, on no s'ha remogut la terra, les plantes anuals majoritàriament deixen d'aparèixer i hi predominen les pluriennals. Per tant, si pensem dissenyar i crear un bosc comestible, trobarem que aquests dos aspectes (la presència de plantes pluriennals i el fet de no remoure la terra) es compaginen fàcilment i, com a conseqüència, afavoreixen la menor presència d'adventícies anuals i, amb el temps, una millor estructura del sòl.

A més, si fem el pas cap a un model perenne, sortirem del cicle hortícola de sembrar-plantar-arrencar de cada temporada. Això sí, evidentment tindrem la feina de plantar a l'inici, però en principi es farà una sola vegada i, per tant, aquesta tasca tendirà a desaparèixer després d'uns anys, segons la mida del tros i el ritme de plantació. També, per molt autònom que dissenyem el sistema, caldrà inevitablement un cert

¹ phoenicurus.wordpress.com

² Potser en aquest punt cal fer un incís sociocultural, ja que trobem sovint que l'argument de menys feina no sempre convenç. Justament, a molta gent li agrada que la feina de l'hort li representi un esforç físic; i per altra banda pot ser mal vist adoptar tècniques més "mandroses".